

МЕТОДОЛОГІЯ ОЦІНКИ РОЛІ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

METHODOLOGY OF ESTIMATION OF EXPORT POTENTIAL ROLE IN THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGION

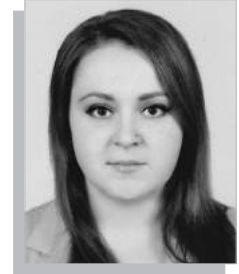

Микола БУТКО,
доктор економічних наук,
Чернігівський національний
технологічний університет

Mykola BUTKO,
Doctor of Economics,
Chernihiv National
Technological University

Марина КОЗИК,
аспірант,
Чернігівський національний
технологічний університет

Maryna KOZIK,
Postgraduate student,
Chernihiv National
Technological University

Інтеграція вітчизняних господарюючих суб'єктів у світову економіку вимагає їх постійного розвитку. Зростає значимість зовнішньоторговельної діяльності як для всієї економіки, так і для економіки окремого регіону. В умовах активного залучення економіки країни до структури світового господарства найважливішим трендом розвитку стає створення умов для динамічного, збалансованого розвитку України та її регіонів, забезпечення їх соціальної та економічної єдності, підвищення рівня життя населення, дотримання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного громадянина незалежно від його місця проживання [3].

Значення експорту як елемента підтримання й розвитку регіональних господарських систем, фактора валютних надходжень з метою забезпечення потреб економіки є досить вагомим. Експортний потенціал країни можна визначити як динамічно змінювану складову економічного потенціалу, організаційно-технічна структура якого з урахуванням впливу факторів зовнішнього середовища і внутрішнього стану забезпечує стабільні обсяги продажів із заданим рівнем рентабельності на ринках далекого й ближнього зарубіжжя [8].

The importance of exports as part of the maintenance and development of regional economic systems, foreign exchange earnings factor in order to ensure the needs of the economy is rather high. Export potential of the country can be defined as dynamically changeable component of potential economic, organizational and technical structure of which with the influence of external factors and internal state, provides a stable sales with a given level of profitability in markets near and far abroad.

Формування й реалізація експортного потенціалу є складним і багатоаспектним процесом, який охоплює як внутрішньо-економічні, так і зовнішньоекономічні складові. Дослідженню різних аспектів цього процесу на різних рівнях присвячено праці багатьох зарубіжних та вітчизняних учених. Однак все ще залишаються недостатньо дослідженими окремі питання сутності експортного потенціалу, зокрема методології його оцінки тощо [10].

Метою даної статті є апробація існуючих методологічних підходів до оцінки рівня використання експортного потенціалу та обґрунтування власних підходів до цієї оцінки.

У сучасних умовах експорт виступає як індикатор досягнення державою статусу рівноправного учасника міжнародних торговельно-виробничих зв'язків. Інтеграція експортної політики держави полягає в перетині об'єктивних закономірностей з економічними інтересами й цінностями на національному рівні. Активна експортна спрямованість є важливою складовою торговельної політики багатьох країн, і Україна в цьому питанні не є винятком.

In modern conditions export serves as indicator of achieving by the State equal participant status of international trade and production relations. Integrating export policy of the state consists in the intersection of the objective laws of economic interests and values at national level. Active export orientation is an important part of the trade policy of many countries and Ukraine in this issue is no exception.

На субнаціональному рівні «регіон» визначається як частина країни з власними можливостями, зв'язками, ресурсами які є основою його потенціалу. Таким чином, у широкому розумінні потенціал виступає як сукупність наявних ресурсів, які можуть бути використані для досягнення певної мети.

Експортний потенціал регіону – комплексний показник, який враховує властивості й характеристики регіону, його перспективи позиціонування на зовнішньому ринку в залежності від усього комплексу наявних у його межах ресурсів.

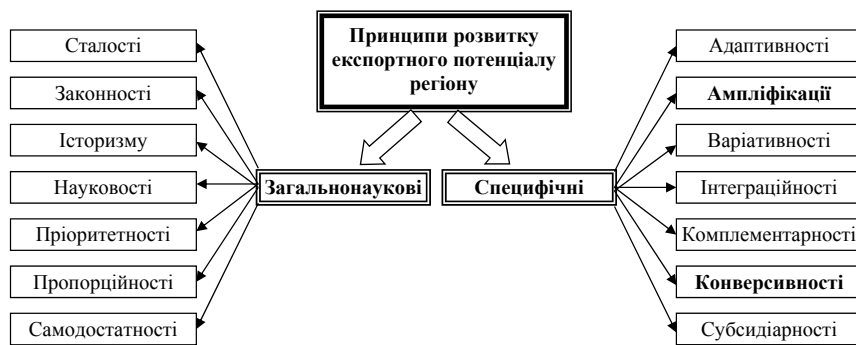
Експортний потенціал регіону є складною організованою динамічною системою, до структури якої входять три підсистеми: внутрішній потенціал регіону, потенціал експортних бар'єрів та потенціал зарубіжних ринків. Водночас він є підсистемою експортного потенціалу країни, а отже, рівень розвитку експортної діяльності країни залежить від наявних експортних потенціалів регіонів [7].

Головним завданням розвитку експортного потенціалу регіону є визначення найбільш раціональних і дієвих форм, методів та інструментів забезпечення розвитку експортної діяльності регіону в найбільш пріоритетних секторах економіки, враховуючи зовнішньоекономічні інтереси держави. Для цього необхідно реалізувати комплекс заходів щодо підвищення експортних можливостей тих галузей економіки регіону, які можуть становити основу конкурентоспроможного експортного потенціалу [7].

У статті обґрунтовано систему методологічних принципів та розроблено авторську методику оцінки експортного потенціалу регіональних господарських систем. Це дозволить визначити наскільки ефективно в регіонах використовується експортний потенціал. Визначено місце децентралізації як одного з методів підвищення рівня використання експортного потенціалу в регіонах.

In the article it is substantiated the system of methodological principles and developed the author methodology for evaluating the export potential of regional economic systems. That will determine how effectively the export potential is used in the regions. It is defined the place of decentralization as one of the ways of increasing the use of export potential in the regions.

Рис. 1. Система методологічних принципів розвитку експортного потенціалу

Методологія оцінки експортного потенціалу регіону передбачає визначення його сутнісної характеристики, динаміки кількісних та якісних змін, базуючись на системі принципів формування й розвитку. Критерії оцінки експортного потенціалу регіонів визначаються через систему принципів.

Evaluation methodology of export potential in the region is intended to determine its intrinsic characteristics, dynamic quantitative and qualitative changes, based on a system of principles of formation and development. Criteria for evaluating the export potential of the regions are defined through a system of principles.

Досягнення цілей регіонального розвитку потребує визначення й дотримання методологічних принципів, під якими розуміють основні положення, правила дій, вироблених теорією і практикою в результаті пізнання законів і закономірностей економічного розвитку. Використовуючи розробки вчених-економістів [3; 7; 8; 9], нами обґрунтовано систему методологічних принципів, яка є базовою при оцінці розвитку експортного потенціалу регіону.

Принцип законності вимагає здійснення експортних операцій лише в межах правового поля.

Принцип історизму означає розгляд усіх історичних явищ, подій та фактів з урахуванням їх взаємозв'язку та згідно з конкретними історичними обставинами.

Принцип науковості передбачає використання науково обґрунтованих розробок, методів оцінки сучасного стану експортної діяльності, що дає можливість об'єктивно оцінити рівень невикористаних для його покращення резервів.

Принцип пріоритетності вказує на потребу у виборі пріоритетних напрямів діяльності в реалізації завдань експортної орієнтації регіону.

Принцип пропорційності передбачає виробництво тієї продукції, яка задовольняє потреби споживачів, рівновагу попиту та пропозиції, раціональне співвідношення між мінімальними необхідними потребами і наявними ресурсами.

Принцип самодостатності є базовим для розуміння важливості розвитку самоврядування територій, а саме активності регіонів у транскордонних об'єднаннях.

Принцип сталості полягає в розвитку суспільства для задоволення потреб нинішнього покоління з урахуванням інтересів майбутніх поколінь.

Принцип адаптивності вимагає від учасників ЗЕД об'єктивної реакції на зміну кон'юнктури ринку, попиту на товари і послуги, а також забезпечення за рахунок цього рівноваги на споживчому ринку.

Принцип варіативності означає нестабільність економічних процесів та флуктуацію характеру експортних операцій у часі.

Принцип інтеграційності вказує на процес розвитку стійких і глибоких взаємозв'язків між національними господарствами, створення міжнародних господарських комплексів як у межах держави, так і за її межами.

Принцип комплементарності передбачає взаємодоповнення в економіці в цілому та в зовнішньоекономічній діяльності зокрема.

Принцип субсидіарності – це передача владних повноважень на найнижчий рівень управління для найбільш ефективної реалізації.

На нашу думку, цей перелік принципів розвитку експортного потенціалу регіону слід розширити та доповнити.

Принцип конверсивності означає перепрофілювання експортної діяльності господарюючих суб'єктів на товари й послуги більш широкого вжитку з метою збільшення

попиту на них на зовнішніх ринках та поглиблення інтеграції, удосконалюючи при цьому та розширюючи господарські сегменти.

Принцип ампліфікації передбачає посилення реакції експортерів навіть на незначні зміни зовнішніх або внутрішніх факторів в економічній системі. Це дозволяє регіональним господарським системам своєчасно пристосовуватись до змін ринкової кон'юнктури та постійно збільшувати доходи.

Україна з початку своєї незалежності взяла курс на побудову експортно-орієнтованої економіки з метою реалізації намірів щодо вступу до Європейського Союзу. Все це зобов'язує повноцінно використовувати свій експортний потенціал країни і кожної її області. Від реалізації експортного потенціалу регіонів залежить експортна спрямованість України на зовнішньому ринку.

Методологічне обґрунтування й оцінка експортного потенціалу України та її областей дозволить більш ефективно використовувати експортні можливості країни, знизити негативне значення сальдо, яке на сьогодні має тенденцію до зростання.

Як свідчить досвід зарубіжних країн, розширення експортного потенціалу сприяє поліпшенню експортного потенціалу регіонів. Експортний потенціал можна визначити як сукупну здатність експортоорієнтованої системи, покликаної виробляти конкурентоспроможну продукцію і послуги на експорт, просувати їх на зовнішньому ринку, вигідно реалізовувати й забезпечувати необхідний рівень обслуговування.

Дослідження експортного потенціалу дозволяє оцінити ступінь взаємодії основного показника сталого розвитку регіону – валового регіонального продукту (ВРП) та обсягу експорту. При значній ролі експорту в економіці регіону, а саме у ВРП, темпи їх розвитку будуть супроводжувати один одного в тенденції.

Для оцінки експортоорієнтованості регіонів необхідно визначити частку експорту у ВРП регіону, який розраховується за формулою:

$$Re x = \frac{Ex}{ВРП} \times 100, \quad (1)$$

де, $Re x$ – рівень експортоорієнтованості регіону;

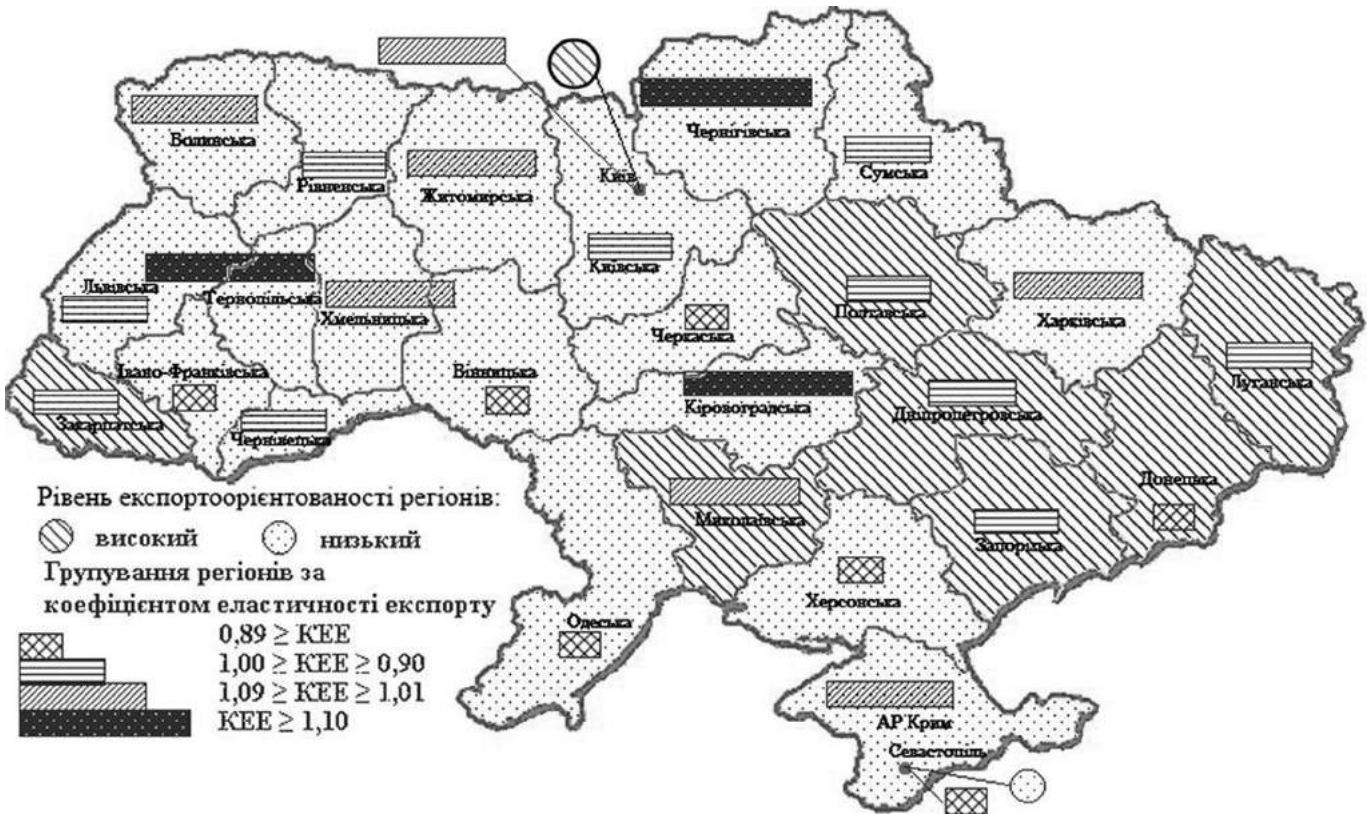
Ex – обсяг експорту регіону за аналізований період;

ВРП – валовий регіональний продукт регіону за аналізований період.

Якщо значення даного показника становить більше 32% від ВРП, то регіон суттєво використовує свій експортний потенціал, орієнтуючись на коливання кон'юнктури світового ринку, у протилежному випадку – регіональні товаровиробники є неконкурентоспроможними на світовому ринку.

Для дослідження динаміки розвитку експортного потенціалу регіональної економіки розраховуємо коефіцієнт еластичності експорту (K_{EE}), який дозволяє визначити темпи зростання регіонального експорту та ВРП у взаємодії:

Рис. 2. Оцінка використання експортного потенціалу в регіональному розрізі

$$K_{EE} = \frac{\sqrt{\frac{E_n}{E_1}}}{\sqrt{\frac{ВРП_n}{ВРП_1}}} = \sqrt{\frac{E_n}{E_1} \cdot \frac{ВРП_1}{ВРП_n}}, \quad (2)$$

де, E – обсяги експорту на початку (1) та вкінці (n) аналізованого періоду;
 ВРП – валовий регіональний на початку (1) та в кінці (n) аналізованого періоду.

За даним коефіцієнтом, порівнюючи 2010 та 2013 роки, регіони України можна розділити на такі:

$K_{EE} \geq 1,10$ – регіональний розвиток значною мірою залежить від збільшення обсягів експорту (Кіровоградська, Тернопільська та Чернігівська обл.);

$1,09 \geq K_{EE} \geq 1,01$ – регіони з динамічно розвинутим експортним потенціалом (АР Крим, Волинська, Житомирська, Миколаївська, Харківська, Хмельницька обл. та м. Київ);

$1,00 \geq K_{EE} \geq 0,90$ – регіони з перспективою розвитку експортного потенціалу (Дніпропетровська, Закарпатська, Запорізька, Київська, Луганська, Львівська, Полтавська, Рівненська, Сумська та Чернівецька обл.);

$0,89 \geq K_{EE}$ – регіони з низьким рівнем експортної орієнтації економіки (Вінницька, Івано-Франківська, Донецька, Одеська, Херсонська, Черкаська обл. та м. Севастополь).

Проблема незбалансованості експорту України, в якому переважає продукція з низьким ступенем переробки, потребує з боку держави впровадження нових підходів до створення національної експортної політики, спрямованої на диверсифікацію експорту та збільшення в його структурі товарів з високою доданою вартістю. [6]

Результати оцінки використання експортного потенціалу за регіонами України наведено на **рис. 2**.

Про недосконалість експортного потенціалу також свідчить структура зовнішньої торгівлі України і в першу чергу її експор-

ту [11]. Значну частку експорту України становить продукція з низьким ступенем переробки, а саме недорогоцінні метали та вироби з них (понад 27%), мінеральні продукти (понад 11%). А питома вага такої наукоємної продукції, як літальні й космічні апарати та їх складові, взагалі не відповідає загальносвітовим тенденціям і становить менше 1%.

Актуальними проблемами, що заважають повною мірою реалізувати експортний потенціал України, є такі [6]:

- відсутність дієвої системи державної підтримки експортерів;
- невідгідні умови кредитування експорту та високі ризики ресурсних втрат під час здійснення експортних операцій;
- низька конкурентоспроможність вітчизняної продукції;
- недостатній рівень інвестування в модернізацію та створення експортоорієнтованих виробництв;
- незначна товарна та географічна диверсифікованість українського експорту.

Необхідність розв'язання зазначених проблем вимагає вжиття дієвих заходів щодо створення системи державної підтримки експорту, яка базуватиметься на ефективній взаємодії органів державної влади і бізнесового середовища, оптимальному використанні сучасного механізму та інструментів стимулювання експортної діяльності.

Виважена державна регіональна експортоорієнтована стратегія сприятиме насамперед прискоренню ринкових перетворень та подальшому розвитку економіки України, структуризації експортного потенціалу регіонів і вирівнюванню їх соціально-економічного розвитку.

ВИСНОВКИ

Прагнення українських регіонів виступати в якості суб'єктів міжнародного співробітництва з метою прискорення процесу входження України до ЄС знаходять певну підтримку за кордоном. Іноземні партнери налагоджують зв'язки з регіонами, минаючи центр.

Створення місцевого самоврядування є одним з елементів побудови західної цивілізації, а наявність сильного місцевого самоврядування була і буде однією з цивілізаційних ознак, які наближають Україну до Європи.

Одним зі способів оптимізації державного управління є децентралізація, тобто передача значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування, щоб якомога більше повноважень мали ті органи, які ближче до людей і де такі повноваження можна реалізувати найбільш успішно [1].

Creating a local government is one of the elements of construction of Western civilization, and the presence of strong local government was and will be a civilizational feature that brings Ukraine closer to Europe.

One way of optimizing public administration is decentralization, i.e. the transfer of significant powers and budgets from state agencies to local governments, so that as many powers had the bodies closer to the people, where such powers can be implemented most successfully.

Основними перевагами децентралізації для економічного розвитку регіональних господарських систем є:

- час і місце прийняття рішення відповідають очікуванням з боку громадськості;
- реалізація рішення відбувається за участю суб'єкта прийняття рішень;
- спрощення системи і процедури прийняття рішення завдяки оптимальній структурі управління;
- прозорість і відкритість процедур прийняття рішення;
- період часу для надходження інформації з рівня виконавця на рівень прийняття рішення і навпаки – значно коротший;
- підвищення свідомості та загострення почуття відповідальності за здійснені заходи і прийняті рішення;
- мінімізація бюрократизму;
- звільнення керівництва від поточних справ, що посилює можливість зосередження керівної ланки на справах стратегічного значення.

Головними ризиками, які можуть виникнути при проведенні децентралізації можуть бути такі [2]:

- можлива активізація та радикалізація політичних об'єднань, які представляють інтереси меншин, що мають компактний характер проживання;
- послаблення державного контролю органів місцевого самоврядування на регіональному та субрегіональному рівнях за реалізацією повноважень, які будуть передані виконавчим органам місцевих рад, в умовах слабкості інститутів громадянського суспільства поза межами великих міст;
- намагання центральної влади зберегти контроль за розділом коштів;
- ризик недостатності коштів на місцевому рівні;
- ризик зниження якості місцевого управління та легітимності прийнятих рішень;
- ризик на проведення процесу об'єднання громад.

Проблема децентралізації влади в Україні не є новою, проте залишається актуальною, оскільки за існуючої системи державотворення управління занадто сконцентроване в центрі, неефективно використовуються наявні ресурси. Це означає, що функціонування виконавчої влади на місцях не досягає цілей сталого розвитку, а роль територіальних громад при цьому явно недооцінюється.

The problem of decentralization of power in Ukraine is not new, but still relevant, because the existing system of state building - management is too concentrated in the centre, inefficient use of available resources and, consequently, the functioning of executive powers does not reach the goals of sustainable development, and the role of local communities is clearly underestimated .

Децентралізація може призвести до більш креативних, інноваційних та ефективних програм, дозволяючи собі місцеве експериментування. Вона може зміцнити політичну стабільність та національну єдність, надаючи можливість громадянам краще контролювати державні програми на місцевому рівні.

Decentralization can lead to more creative, innovative and effective programs, allowing a local experimentation. It may strengthen political stability and national unity by allowing citizens to better control public programs at the local level.

Досвід зарубіжних держав є корисним для України, оскільки європейські країни, здійснюючи децентралізацію, так чи інакше стикалися із проблемою вдосконалення свого адміністративно-територіального устрою, але по-різному підходили до її розв'язання. Так, деякі з них проводили відповідні реформи адміністративно-територіального устрою, інші лише частково змінювали певні його елементи або взагалі не проводили жодних змін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данилишин Б. Децентралізація управління в Україні: з чого почати? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kontrakty.ua/article/82116>.
2. Децентралізація влади – «ЗА» та «ПРОТИ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://m--p.com/detsentralizatsiya-vladi-za-ta-proti/>.
3. Дугінець Г. В., Кучерявенко Г. В. Показники оцінки рівня розвитку експортного потенціалу регіону // Економічний простір, 2012. – №68.
4. Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 № 156-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.
5. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 8 вересня 2010 р. № 2850-IV // Урядовий кур'єр. – 12 жовтня 2010 р.
6. Концепцію створення системи державної підтримки експорту України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gov.lica.com.ua/b_text.php?type=3&id=723336&base=1.
7. Крушніцька Г. Б. Експортний потенціал регіону та шляхи покращення його використання /на прикладі Чернівецької області / дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.05.01. – Світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Київський національний економічний університет. – Київ, 2001.
8. Кутідзе Л. С. Експортний потенціал регіону: сутність, діагностика, механізми реалізації: монографія / Л. С. Кутідзе. – Запоріжжя: ЗНУ, 2011. – 318 с.
9. Пирог О.В. Оцінка експортного потенціалу регіонів України [Текст] / О.В. Пирог, А.І. Зацепило // Економічний простір. – 2009. – №24. – С. 144 – 152.
10. Резникова Н. Экспортные проблемы украинской экономики / Н. Резникова // Финансовые рынки и ценные бумаги. – 2008. – № 12. – С. 30 – 33.
11. Статистичний збірник «Регіони України». Частина 2 [Текст] / Державний комітет статистики України; ред. О.Г. Осауленко. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2014. – 735 с.
12. Управління експортним потенціалом України: монографія / А.А. Мазаракі [та ін.]; за заг. ред. А.А. Мазаракі. – К.: КНТЕУ, 2007. – 210 с.

REFERENCES

1. Danylyshyn B. Detsentralizatsiya upravlinnya v Ukraini: z choho pochaty? [Decentralization in Ukraine: what to start from?]. Available at: <http://kontrakty.ua/article/82116> [in Ukrainian].
2. Detsentralizatsiya vlady – “ZA” ta “PROTY” [Decentralisation of power – PROS AND CONS]. Available at: <http://m--p.com/detsentralizatsiya-vladi-za-ta-proti/> [in Ukrainian].
3. Duhinets' H.V., Kucheryavenko H.V. Pokaznyky otsynky rivnya rozvytku eksportnoho potentsialu rehionu [Performance evaluation of the level of development of export potential of the region]. Ekonomichnyy prostir, 2012, no. 68 [in Ukrainian].
4. The Law of Ukraine “On Principles of the State Regional Policy” of 05.02.2015 no. 156-VIII. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/156-19> [in Ukrainian].
5. The Law of Ukraine “On Stimulation development of regions” of 8.09.2010 no. 2850-IV [in Ukrainian].
6. Kontseptsiyu stvorenniya systemy derzhavnoyi pidtrymky eksportu Ukrainy [The concept to create a system of state export support for Ukraine]. Available at: http://www.gov.lica.com.ua/b_text.php?type=3&id=723336&base=1 [in Ukrainian].
7. Krushnits'ka H.B. Eksportnyy potentsial rehionu ta shlyakhy pokrashchennya yoho vykorystannya /na prykladi Chernivets'koyi oblasti [Export potential of the region and ways to improve its use]. Svitove hospodarstvo i mizhnarodni ekonomichni vidnosyny, Kyivys'kyi natsional'nyy ekonomichnyy universytet, Kyiv, 2001, [in Ukrainian].
8. Kutidze L.S. Eksportnyy potentsial rehionu: sutnist', diahnostyka, mekhanizmy realizatsiy [Export potential of the region: the nature, diagnosis and implementation mechanisms]. Zaporizhzhya, ZNU, 2011, 318 p. [in Ukrainian].
9. Pyroh O.V., Zatsypylo A.I. Otsinka eksportnoho potentsialu rehioniv Ukrainy [Assessment of the export potential of Ukraine's regions]. Ekonomichnyy prostir, 2009, no. 24, pp. 144-152 [in Ukrainian].
10. Reznikova N. Eksportnye problemy ukrainskoj ekonomiki [Export problems of the Ukrainian economy]. Finansovye rynki i cennye bumagi, 2008, no. 12, pp. 30-33 [in Russian].
11. Osaulenko O.H. Statystychnyy zbirnyk “Rehiony Ukrainy” [Statistical handbook “Regions of Ukraine”]. Derzhavnyy komitet statystyky Ukrainy, Kyiv, TOV “Avhust Treyd”, 2014, 735 p. [in Ukrainian].
12. Mazaraki A.A. Upravlinnya eksportnym potentsialom Ukrainy [Management of export potential of Ukraine]. Kyiv, KNTEU, 2007, 210 p. [in Ukrainian].